

REKREASYON BAĞLAMINDA ÖĞRENCİ ALGILARINA GÖRE SOSYAL KULÜPLERİN İŞLEVSELLİĞİ

Erkan YAMAN

Yrd. Doç. Dr. Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi, eyaman@sakarya.edu.tr

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, sosyal kulüplerin işlevselliğinin öğrenci görüşleri doğrultusunda belirlenmesidir. Araştırmada, meslek liselerinde öğrenim gören altı kız, altı erkek olmak üzere on iki öğrenciyle mülakat yapılmıştır. Araştırma, nitel desende oluşturulmuştur. Verilerin çözümlenmesinde içerik analizi türlerinden kategorisel analiz kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, sosyal kulüpler, öğrenciler için yoğun ders programından kaçmanın bir yolu olarak görülmektedir. Bunun yanında kulüpler, öğretmenin gözüne girme, hobi, eğlenme, kendini geliştirme ve sosyalleşme amacı olarak da algılanmaktadır. Öğrenciler okuldaki kulüp faaliyetlerinin çeşitliliğinin artırılması beklemektedir. Sportif faaliyetlerin yetersizliği, bu konuda uzman eğitimcilerin olmaması öğrencilerce eleştirilmektedir. Öğrenciler özellikle sosyal kulüpler konusunda okul yönetimi ve öğretmenleri; planlama, rehberlik yapma ve eğitim/kaynak temini konularında yeterli bulmamaktadır. Sosyal kulüp öğretmenlerinin ilgili kulüp hakkında yeterli donanıma sahip olması gerekmektedir. Sosyal kulüpleri de dikkate alacak müfredat programı oluşturulmalıdır. Sosyal kulüplerin planlı, programlı etkin ve denetimli uygulanması, öğrencilerin salt ders kitapları bilgileriyle yaşama atılmalarını önleyecek, onların girişim yeteneklerini artırarak, görüşlerini özgürce ortaya koyabilecek beceriler elde etmelerine, sorumluluk duygularının ve liderlik yeteneklerinin gelişmesine ışık tutacaktır.

Anahtar Sözcükler: Öğrenci, rekreasyon, sosyal kulüp, ders dışı etkinlik, sosyalleşme

THE FUNCTIONALITY OF SOCIAL CLUBS ACCORDING TO PERCEPTIONS OF STUDENTS IN CONTEXT OF RECREATION

ABSTRACT

The aim of this research is to determine the functionality of social clubs regarding the views of students. In this research, twelve students including six girls and six boys from technical highschools were interviewed. Research has been developed with qualitative research method. Categorical data analysis, a kind of content analysis, was used. According to results, social clubs are regarded as a way of getting away from intensive course schedule. In addition to this, clubs are viewed as a means of ingratiating themselves with the teacher, hobby, enjoyment self development and socialization. Insufficiency of sport activities and scarcity of expert educators are criticised by the students. Students don't find school administration and teachers satisfactory for especially social clubs with regard to planning, guidance and providing education/resources. Teachers of social clubs need to have sufficient capacity for the relevant club. Curriculum taking social clubs will prevent the students to graduate only with coursebook knowledge and right the way for them to acquire abilities to express their opinions independently by raising their entrepreneurship abilities and improve their responsibility feelings and leadership skills.

Keywords: Student, recreation, social club, extracurricular activity, socialization

GİRİŞ

Sosyal bir kurum olarak okul, bireyin aileden sonra kişilik gelişimini sürdürdüğü bir yapı olarak son derece stratejik ve önemlidir. Bu nedenle de okulun asıl işlevleri arasında bireyin sosyalleştirilmesi ve kültürlenmesi gelmektedir.

Bilim ve teknolojinin gelişimi ile insan yaşamı hızla değişmiş ve yeni boyutlar kazanmıştır. Sanayileşme ile yeni sorunların ortaya çıktığı, günlük hayata giren yeniliklerin, bireylerde uyum güçlüklerini de beraberinde getirdiği bilinen bir olgudur. Bunu yanında sanayileşme insanların kendilerine ayırabilecekleri serbest zamanları da artırmış, sosyal alanların gelişmesine ve bu bağlamda serbest zaman ve eğitimi (rekreasyon), sosyal kulüpler ve sosyal etkinlikler gibi yeni kavramların türemesine katkı sağlamıştır.

Rekreasyon, iş dışındaki aktivitelerin boş zaman değerlendirme için uyarlanmasıdır (Özdağ, 1996). Rekreasyon; yenilenme, yeniden yaratılma veya yeniden yapılanma anlamına gelen Latince 'recreation' kelimesinden gelmektedir. Türkçe karşılığı yaygın bir şekilde boş zamanı değerlendirme olarak kullanılmaktadır. Bu ise bireylerin ya da toplumsal kümelerin boş zamanlarında gönüllü olarak yaptıkları dinlendirici ve eğlendirici etkinlikler anlamını taşımaktadır (Karaküçük, 2008). Rekreasyon, Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde (TDK, 2010) insanların boş zamanlarında, eğlence ve spor amacı ile gönüllü olarak katıldıkları etkinlikler olarak tanımlanmaktadır. Birçok psikiyatrist, rekreasyonu dengenin ve mutluluğun yakalanmasında etkili bir unsur olarak görmüşlerdir (Ağaoğlu, 2002). Ülkemizde çeşitli kuşakların, boş zamanlarını değerlendirme yönünden bir eğitimden geçmedikleri için boş zamanlarını edilgen ve yararsız bir biçimde değerlendirdikleri bir gerçektir. Eğitim politikamızda eksikliği görülen ciddi bir biçimde ele alınıp uygulanmayan ve çocuk, genç, yetişkin gibi çeşitli yaş gruplarının bir gereksinimi olan bu konu, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için bir sorun haline gelmiştir (Tezcan, 1993).

Okulun varoluş amaçlarından biri de öğrenciyi sosyal yönden geliştirmektir. Böyle bir amacın gerçekleştirilebilmesi için fiziksel ortam da dâhil olmak üzere okulun tüm öğeleri ile birlikte çağdaş bir yapıya kavuşturulması gerekir. Örneğin Kulaksızoğlu'na (1998) göre sosyal kulüpler aracılığı ile öğrencilere yeni alanlar tanıtılabilir.

Çocuk ve gençlerin okul ve iş zamanları dışındaki özgür zamanlarını değerlendirebilecekleri uygun yerlere de gerek olduğu ancak bu tip yerlerin eksikliği ve fırsat eşitsizlikleri, I. Ulusal Çocuk Kongresinde ve Ulusal Çocuk Forumu'nda, çocuklar tarafından saptanıp sonuç bildirgelerine konmuştur (Büküşoğlu ve Bayturan, 2005). Gençlerin boş zamanlarını değerlendirecek yerlerin olmaması onların ruhsal ve bedensel gelişmelerini olumsuz

yönde etkileyebilecek ortamlara kaymasına yol açabilir. Kötü ortamda bulunmaları veya yanlış arkadaşlıklar kurmaları sonucunda uyuşturucu ve diğer zararlı maddeleri kullanan, şiddete eğilim duyan çocuk ve gençlerin sayısı verilere göre her yıl artmaktadır (Yetiş, 2008).

Sosyal kulüpler, okulda veya okul dışında, eğitimin amaçlarına uygun olarak, öğrencilerin ilgi ve istekleri doğrultusunda, kişiliklerini geliştirmek için okul yönetiminin bilgisi ve öğretmenin rehberliği altında yapılan, planlı, programlı ve düzenli çalışmalar olarak tanımlanmaktadır. Sosyal kulüplerin amaçlarına ulaşabilmesi örgütlenmesine bağlıdır. Bu etkinlikleri, eğitim-öğretim etkinlikleriyle birlikte düşünmek, örgütlemenin ilk aşamasıdır. Bu örgütlemenin yapılması okul yönetiminin görevidir ve aynı zamanda örgütlemenin işleyişinin kontrolünü ve denetimini de okul yönetimi yapar. Yapılacak etkinliklerin planlanması, rehber öğretmen ve katılan öğrenciler tarafından yapılır (Köse, 2004). 2008 yönetmeliğine göre, sosyal etkinlik çalışmaları, okul yönetimi ve velilerin işbirliği ile okul içi ve okul dışı imkânlardan yararlanılarak öğrenci kulüpleri ve toplum hizmeti kapsamında yürütülür (Resmi Gazete, 2008, 26804.M:7-b).

Rekreasyon eğitimi almamış, sosyal hayatın içinde bu konuda yeterli kültürü edinememiş insanların oluşturduğu toplumlarda, tercih edilen rekreatif etkinlikler genellikle pasif bir görünüm sergilemektedir. Türkiye bunun belirgin bir örneğidir.

Araştırmamızda geçen diğer bir kavram sosyalleşmedir. Sosyalleşme, bireyin bir sosyal gruba katılması olgusudur. En geniş anlamıyla sosyalleşme, çocuğun eğitimi, 'topluma hazırlanması' olarak kabul edilebilir. Amacı, beklentilerin zihne yerleşmesini sağlamak, yetişkin eylemlerine katılması için beceriler öğretmek, toplumsal rolleri ve onları destekleyen tutumları öğretmektir (Tezcan, 1993). Nitekim sosyalleşme süreci olmadan, toplumların tutarlı bir biçimde varlıklarını sürdürmeleri beklenemez (Morgan, 1995). Sosyalleşme, yeni bir kişinin gruba eklenmesini ve toplumun kendi yaş ve cinsiyetindeki kişiden beklediği şeyleri yerine getirir bir kişi olmasını sağlayan süreçtir (Dönmezer, 1974). Sosyalleşme aynı zamanda bireylerin gerekli olan bilgileri kazanmalarında, işin yapılmasını sağlayacak olan becerilerin edinilmesinde önemli bir süreçtir (Kartal, 2007). Nitekim Öztürk'e (1998) göre, sosyalleştirme üç vasıtayla gerçekleştirilmektedir. Bunlar; aile, genel kültür ve okuldur. Şemin (1992), bu kurumlar arasında okulun, bütün bireyleri çocukluktan ergenliğin sonuna kadar, sürekli ve derin bir biçimde etkilediğini belirtmektedir. Akyüz'e (1991) göre de eğitim dışındaki sosyalleşme amaçları belli kurumlara tabi değildir yani kontrolsüzdür.

Diğer yandan sosyalleşme, gencin kişiliğini kazanma sürecidir. Gençlerin sosyalleşmeleri, arkadaşlık, aile, çevre ilksileri, medya araçları, kültür, sanat, spor, müzik uğraşları gibi pek çok sosyalleşme etmenleri ile ilişki içinde gerçekleşmektedir (Büküşoğlu ve Bayturan, 2005). Serbest zamanlar doğru değerlendirildiğinde ise kişiye; zevkini, hevesini, yeteneğini, sorumluluk ve özgürlüğünü yaşama, zamanını doğru kullanma ve böylece kendini gerçekleştirme fırsatı vermektedir (Özkaptan, 2007).

Uluslararası Serbest Zamanları İnceleme Grubu şöyle bir tanım yapmaktadır. "Serbest zaman faaliyeti kişinin, mesleki, ailevi ve toplumsal ödevlerini yerine getirdikten sonra özgür iradesiyle girişebileceği dinlenme,

eğlenme, bilgi veya becerilerini geliştirme, toplum yaşamına gönüllü olarak katılma gibi bir dizi uğraşlardır” (Büküşoğlu ve Bayturan, 2005). *Sosyal kulüpler*, rekreasyonun okullardaki uygulama alanları olarak düşünülebilir. Öğrenciler bu etkinliklerle kendilerini yenileyebilir, ders başarılarını arttırabilirler. Okullarda bu başarıyı sağlayabilecek şartları, ders dışı etkinlikleri yürüten *sosyal kulüpler* oluşturur.

MEB’in 2008 tarihli yönetmeliğine göre, etkinliklerin amacı, ilköğretim ve ortaöğretimde ders programlarının yanında öğrencide kendine güven ve sorumluluk duygusu geliştirmeye, yeni ilgi alanları ve becerileri oluşturmaya yönelik bilimsel, sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif alanlarda öğrenci kulübü ile toplum hizmeti çalışmalarını ilgili iş ve işlemleri düzenlemektir. *Sosyal etkinlik*, öğrenci kulübü ve toplum çalışmalarını; *öğrenci kulübü* ise öğrencilerin öğrenimleri boyunca bilimsel, sosyal kültürel, sanatsal ve sportif alanlarda okul içi ve dışı etkinliklerde bulunmalarını sağlamak için oluşturulan grubu ifade eder (Resmi Gazete, 2008, 26804, Madde1-4). Bu etkinliklerin, katılımcılık, planlılık, süreklilik, üretkenlik, gönüllülük ve işbirliği ilkeleriyle yürütülmesi gerektiği de yönetmelikte ayrıca ifade edilmektedir.

Öğrencilerin sosyal kulüp faaliyetleri ile doğru davranış kazanması, zamanlarını en iyi şekilde değerlendirmeyi öğrenmesi ve bunu hayatlarına da yansıtabilmesi gerekir. Ayrıca öğrencilerin yeteneklerinin geliştirilmesi, bireysel gelişimde bulanabilmesi, yeni durumlara uyum sağlayabilmesi, kendisine ve başkasına güvenebilme, kendi görüşlerini başkalarına etkili bir şekilde anlatabilmesi, farklı görüş ve anlayışı hoşgörü ile karşılayabilmesi, çevresindeki sorunlarla ilgilenebilmesi gibi davranışları belli bir düzeyde kazanabilmeleri için sosyal kulüp faaliyetleri son derece önemlidir. Araştırmada sosyal kulüpler, rekreasyon/ders dışı etkinlikler olarak ele alınmıştır. Araştırmanın amacı, rekreasyon bağlamında sosyal kulüplerin işlevselliğini öğrenci görüşleri doğrultusunda belirlemektir.

Araştırmanın Modeli

Araştırma nitel desende oluşturulmuştur. Araştırmada olgubilim deseni kullanılmıştır. Diğer taraftan nitel araştırmanın doğası gereği, bu araştırma sonuçları genellenememekte, sosyal kulüplerin işlevselliğine ilişkin derinlemesine veriler sunmaktadır.

Çalışma Grubu

Bu çalışma İstanbul’da öğrenim gören altı erkek, altı kız öğrenci ile yürütülmüştür. Araştırmaya katılan öğrenciler, on birinci sınıf öğrencileridir. Öğrenciler, sınav ile öğrenci alan Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi Teknik lise kısmı arasından belirlenmiştir. Kişiler belirlenirken sosyal faaliyetlerde hem etkin hem de katılımı az olan öğrencilerin görüşleri değerlendirmeye alınmıştır. Öğrencilerin yaş ortalaması on yedidir. Parantez içi kodlamada, ilk harf ve rakam görüşülen öğrenci sırasını, ikinci rakam öğrencinin öğrenim gördüğü sınıfı, sonraki harf ise öğrencinin cinsiyetini tanımlamaktadır.

Verilerin Analizi

Mülâkat kayıtları yazıya dökülerek incelenmiştir. Öğrencilerden elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, elde edilen ham verilerin anlamlandırılarak belirli bir çerçeve oluşturulması ve beliren durum netlik kazandıktan sonra düzenlenerek kod ve kategorilerin ortaya çıkararak somutlaşmasını sağlamaktadır (Yaman, 2010).

BULGULAR

Öğrencilerin sosyal kulüplere katılımında belirleyici faktörler

Öğrencilerin katıldıkları sosyal kulüp sıralaması şöyledir; bando (4), izcilik (3), futbol (2), fotoğrafçılık (1), belirli günlerde konuşmacı (2), masa tenisi (1), oratoryo (1), basketbol (1) ve satrançtır (1).

Öğrencilere göre sosyal kulüplere katılmakta belirleyici faktör, yoğun ders programı nedeniyle derslerden uzaklaşp deşarj olabilmek için bir araç olarak görülmesidir (% 58). Örneğin; “*Derslerden uzaklaşmak ve bir nebze rahatlamak için*” [Ö12,11,K].

Bunun yanında öğretmenlerinin gözüne girme ve derslerden kaçma isteği önemli nedenler arasındadır: “*Hocanın gözüne girmek için de bu klüplere katılabiliyoruz. Hocamıza hayır diyemiyoruz.*” [Ö12,11,K]. “*Sevmediğim derslerden kaçmak için katılıyorum*” [Ö7,11,E]. “*Derslerden yırtmış oluyoruz*” [Ö11,11,E]. “*Öğretmenin gözüne girersek, notlar da daha iyi oluyor.*” [Ö2,11,E]. “*Dikkat çekmek, kendini göstermek*” [Ö5,11,K].

Hobi, eğlenme, kendini geliştirme ve sosyalleşme isteği de sosyal kulüplere üye olmada önemli nedenler arasındadır: Örneğin, “*Eğlenmek, stres atmak, arkadaşlarımla birlikte olmak güzel*” [Ö1,11,E]. “*Benim hobim, aynı zamanda gözde olmak ve beğenilmek güzel şey.*” [Ö8,11,E]. “*Kendimi geliştirmek, kanıtlamak güzel bir şey.*” [Ö4,11,K]. “*Sosyalleşiyoruz, yeni arkadaşlarımız oluyor.*” [Ö1,11,E]. “*Arkadaş ediniyorum, çevrem genişliyor.*” [Ö5,11,K]. “*Hayat tecrübem artıyor.*” [Ö6,11,K]. “*Arkadaş edinme benim için önemli..*” [Ö9,11,K].

Öğretmenlerin sosyal kulüp için sene başında öğrenci seçmeleri, diğer öğrencilerin istek dışı tercih yapmasına neden olmaktadır: “*Sen sen şu kulübe diye zorla seçim yaptırılıyor.*” [Ö3,11,E]. “*Kulüp için seçilecek öğrenci sayısı az olması nedeniyle kendi tercih ettiğim klübe gidemiyorum.*” [Ö2,11,E].

Öğretmenin önemli olduğunu da ifade edilmiştir: “*Okulda bir izcilik çalışıyor. O da hocasından kaynaklanıyor.*” [Ö9,11,K].

Öğrencilerin okuldan beklentileri

Öğrenciler okuldaki kulüp faaliyetlerinin çeşitliliğinin artırılması beklentisindedir: “*Okulda arazi var, kullanan yok. Örneğin, tenis kortu, hentbol sahası yapılabilir.*” [Ö7,11,E]. “*Karate kursu, yüzme, paintbol olabilir.*” [Ö8,11,E]. “*Düzenli spor etkinlikleri olabilir, herkes spor yapabilmeli..*” [Ö5,11,K]. “*Okulun sahaları*

değerlendirilebilir. Bir sürü spor dalı var. Örneğin ben uzun atlama da koşu da yapabiliyim. Fiziğim koşu için iyi ama beden eğitimi öğretmenleri sadece futbol ve basketbol oynatıyorlar.” [Ö1,11,E].

Öğrenciler ayrıca okuldan; tiyatro (4 öğrenci), sinema (4 öğrenci), festival (3 öğrenci), müzik (1 öğrenci), müze ziyareti (1 öğrenci), dans (1 öğrenci), kitap okuma saati (1 öğrenci), sergi (1 öğrenci), konferans (1) gibi sosyal ve kültürel ağırlıklı kulüp etkinlikleri beklemektedir: “Tiyatro olabilir mesela, dans ve kitap okuma saati de olabilir.” [Ö6,11,K]. “Sinema olabilir ayrıca müzik yarışması yapılabilir. Enstrüman kursu açılabilir.” [Ö5,11,K]. “Ünlü kişiler-sanatçılar okula gelebilir, sergiler açılabilir, bilim adamları konferans verebilir.” [Ö4,11,K]. “Festival, sinema olmalı...” [Ö3,11,E]. “Yılda bir bahar şenliği yapılabilir” [Ö12,11,K]. “Ücretsiz Müzeler Haftası oluyor ama biz gidemiyoruz. Örneğin, her ayın ilk salısı Topkapı Sarayı bedava.. Neden topluca gitmiyoruz. Tek başıma gitsem anlamıyorum, bize anlatılabilir.” [Ö11,11,E].

Öğrenciler mesleki gelişimleri için de kulüp etkinliklerin yapılmasını istemektedir: Örneğin, “Yanımızda fuar var, gitmiyoruz” [Ö8,11,E]. “Firmalara teknik gezi yapabiliriz” [Ö7,11,E].

Kulüplere katılan öğrencilerin belirgin özellikleri

Araştırmaya katılan öğrencilerin büyük kısmı kulüplerde yer alan öğrencileri derslerinde başarısız bulmaktadır: “Genellikle başarısızlar.” [Ö2,Ö7,Ö11,11,E]. “Derslerini aksattıkları için başarısızlar.” [Ö1,11,E]. “Genelde dersi sevmeyenler sosyal kulüplere katılıyor.” [Ö3,11,E]. “Derslerinde pek başarılı değiller ama sportmenler.” [Ö10,11,K].

Öğrenciler sosyal kulüplere katılan öğrencilerin özellikle girişimci, sosyal ve sportmenlik gibi olumlu yönlerine vurgu yapmaktadır: “Çok girişkenler, kendilerine güveniyorlar.” [Ö6,11,K]. “Olaylara daha pozitif bakıyorlar.” [Ö1,11,E]. “Dinamikler, sosyal yaşamda başarılılar, sosyal iletişim kurmada oldukça başarılılar.” [Ö4,11,K]. “Kimin ne yeteneği varsa o yönde başarılı..” [Ö2,11,E]. “Sportmenler.” [Ö10,11,K]. “Cesaretliler.” [Ö8,11,E].

Birkaç öğrenci ise sosyal kulüplere katılan öğrencileri kendilerini beğenmiş olarak nitelirmektedir: “Kendilerini çok beğeniyorlar” [Ö4,11,K]. “Kimi artist olabiliyor” [Ö3,11,E]. “Kendini beğenmişler..” [Ö11,Ö8,11,E].

Kulüplerde yaşanan sorunlar

Öğrencilere göre okullarındaki kulüp faaliyetlerinde yaşanan en önemli problemin, kulübe katılmada yeterli rehberliğin sağlanmamasıdır. Okulda yer alan sosyal kulüplerin içeriği hakkında yeterli bilgi sahip olmadıkları ve yönlendirmede yaşanan sıkıntıları dile getirmektedirler: “Genelde kulüplere iki öğrenci seçildiği için geri kalanları mecburi başka kulüpleri seçiyoruz” [Ö9,11,K]. “Zorla seçim yapıyoruz, rehberlik de sağlıklı yapılmıyor. Kulüplerin ne yaptığını bilmiyorum. Hiç toplantı da yapmıyoruz ki!” [Ö11,11,E]. “Rehberlik yapılmıyor. Genelde de boş bulunan yere yazılıyor.” [Ö4,11,K]. “Öğrenci seçerken ciddiyet yok.” [Ö7,11,E].

Teknik lise ders programının yoğun olması ve planlanmadan yaşanan sorunlar öğrencileri kulüplere katılımında olumsuz yönde etkilemektedir: “*Ders saatinde kulüp çalışması olması kötü oluyor.*” [Ö8,11,E]. “*Öğretmenler dersten kaçmak için sosyal faaliyet yaptığımızı düşünüyor, iyi bakmıyorlar.*” [Ö7,11,E]. “*Okulda örneğin izcilik grubu var. Akşamları bir saat okulda çalışınca eve çok geç kalıyorlar.*” [Ö3,11,E]. “*Sosyal faaliyetlerin saati uygun değil. Zaten okul programı uzun olduğu için son saatlerde sosyal faaliyet olması yorucu ve sıkıcı oluyor. Bir an önce eve gitmek istiyoruz.*” [Ö4,11,K]. “*Okul programı çok yoğun.*” [Ö10,11,K]. “*Eğitim sistemi hiç eğlenceli değil. Sabah 8 akşam 5...*” [Ö2,11,E]. “*Zamanlama hiç iyi değil.*” [Ö6,11,K]. “*Babam bile eve benden önce gidiyor. Bir de devlet memuru ...*” [Ö7,11,E].

Kız öğrenciler sosyal kulüplerde kendilerinin düşünülmediğini belirtmektedirler: “*Bizi yönlendiren yok ki! Okulda kız sayısı az olduğu için bazı şeyleri zorunlu yaptırıyorlar.*” [Ö12,11,K]. “*Neye uygun olduğumu bilmiyorum ki!*” [Ö6,11,K]. “*Erkek öğrencilere yönelik futbol, basketbol, masa tenisi yarışmaları var, bize yönelik bir şey yok.*” [Ö9,11,K].

Okullarında sportif faaliyetlerin yetersizliği, bu konuda uzman eğitim ve eğitiminin olmaması eleştirilmektedir: “*Beden eğitimi haftada bir saat olur mu? Hiç...*” [Ö3,Ö8,11,E]. “*Futbol ile ilgili öğretmen var mı?*” [Ö8,11,E]. “*Yeni bir şey yok.*” [Ö10,11,K]. “*Bandoda bile öğretmen başımızda değil...*” [Ö2,11,E].

Öğrenciler, sosyal kulüplerin bazılarında hiçbir etkinlik yapılmadığını belirtmektedir: “*Sene başında başkan seçiliyor, başka bir şey yok.*” [Ö11,11,E]. “*Hiç toplantı yapmıyoruz ki! Faaliyet de yok.*” [Ö3,11,E]. “*Ne yaptığımız belli değil. Ne işe yarar bu kulüp..*” [Ö2,11,E]. “*Öğretmenler başka öğrencilere bizi emanet edip gidiyorlar. Ya fazla güveniyorlar ya da işlerine gelmiyor...*” [Ö1,11,E].

Okul donanımının eksikliği ve var olan imkânların yeterince değerlendirilmediği düşünülmektedir: “*Malzeme yok. Okulun salonu başkalarına kiralanyor, biz faydalanamıyoruz.*” [Ö4,11,K]. “*Sahnemiz var, tiyatro yok.*” [Ö4,11,K]. “*Masa tenisini hep erkekler oynuyor. Zaten tek masa var. Biz kızlar oynayamıyoruz.*” [Ö5,11,K]. “*Okul: Ferrari kaportalı, Murat 124.*” [Ö6,11,K].

Kulüp bağlamında gezi faaliyetlerinde yaşanan maddi ve planlama ile ilgili sorunlar oldukça dile getirilmiştir: “*Gezi az,, ücretleri çok. Mesela Uludağ gezisi vardı, fiyatı 300 TL. 20 TL 'ye neden pikniğe gitmiyoruz. Kültürel gezilerde anlatım yok. Örneğin müzede gezerken anlatılmalı..*” [Ö12,11,K]. “*Geziler hep aynı yere yapılıyor.*” [Ö5,11,K]. “*İstanbul'da yaşıyoruz gezi yok.*” [Ö6,11,K].

Sosyal kulüplerde okul yönetimi ve öğretmenlerin rolleri

Öğrenciler sosyal kulüplerde okul yönetimi ve öğretmenleri; rehberlik, planlama, etkinlik içi eğitim ve kaynak temini konularında yeterli bulmamaktadır: “*Örneğin, okulların katıldığı bilimsel projelere hiç kimse bizi yönlendirmiyor.*” [Ö1,11,E]. “*Öğretmenler sadece ders ders istiyorlar.*” [Ö5,11K]. “*Neden sosyal faaliyetlere*

bütçe ayrılmıyor.” [Ö6,11,K]. “Beden öğretmenleri sadece futbol ve basketbol oynatmamalıdır.” [Ö1,11,E]. “Kültürel gezilerde anlatım, bilgilendirme yapılmıyor.” [Ö12,11,K]. “Öğretmenler bence bilmiyor. Onlarda faaliyet yapmıyor ki! Çoğu yaşlı.” [Ö10,11,K]. “Organizasyon yok, hatta okul sıkıcı. Öğretmenler bizi yönlendirmiyor, sıcak da davranmıyorlar.” [Ö4,11,K]. “Eğitlimcilerimiz kişilik olarak iyiler ama faaliyetlerde yetersizler.” [Ö3,11,E]. “Kulüpteki öğretmenlerin ilgi alanı değil. O yüzden onlar da ne yapacaklarını bilmiyor.” [Ö9,11,K]. “Okulda sosyal kulüpleri yönlendirecek profesyonel bir eğitmen olsa iyi olur. kulüpler hakkında bilgi verebilirler.” [Ö4,11,K]. “Sene başında seçim yaparken kulüp hakkında rehber öğretmen bizi yönlendirmeli.” [Ö5,11,K]. “Sene başında söylenenler lafta kalmamalı..” [Ö12,11]. “İki öğretmen arasında problem çıktığında bu bize yansıyor...” [Ö2,11,E].

Sosyal kulüp ve faaliyetlerin etkileri

Öğrencilerin tümü sosyal kulüplerin toplumsal yaşam için faydalı olduğu ve kendilerini geliştirdiğine inanmakta fakat yoğun ders programı nedeniyle derslerden ayıracak zamanlarının azalması ve derslerdeki başarılarının düşme endişesi yaşamaktadırlar: *“Girişken oluyorum. Topluma giriyorum, kalabalık ortamlarda nasıl davranılmasını öğreniyorum.” [Ö7,11,E]. “Sosyal hayatta da faydalı oluyor. Dışarıda da etkinlik yapıyoruz arkadaşlarla.” [Ö9,11,K]. “Okulda bir izcilik grubu aktif çalışıyor. İzci olduğumda olaylara bakış açım değişti. Problem çözüme yeteneğim gelişti. Ders başarımlı arttı. Farklı olduğumu hissediyorum.” [Ö9,11,K]. “Yeni arkadaşlar, ortamlar kazanıyoruz.” [Ö8,11,E]. “İnsanlar arası ilişkiyi artırıyor. Stresimizi atıyoruz. Deşarj olduğumuz için dersi dinleme kalitemiz artıyor. Dış dünyada neler oluyor anlıyorum. Sağlıklı oluyoruz.” [Ö4,11,K]. “Geziler iyi oluyor, stres atıyoruz.” [Ö12,11,K]. “Derslerden rahatlama yaşıyorum.” [Ö2,11,E]. “Deneyim kazanıyoruz, daha açık görüşlü ve sağlıklı oluyoruz. Diyalog kurmayı öğreniyoruz.” [Ö6,11,K]. “Örneğin gezilere gitmek çevremi genişletiyor.” [Ö5,11,K].*

Öğrencilerin bir kısmı sosyal kulüplerde kullanılan zamanın ölçüsü kaçır ise zararlı olabileceğine vurgu yapmaktadır: *“Ancak derslerde sorun yaşıyorum. Dershane için problem oluşturuyor.” [Ö7,11,E]. “Yorucu oluyor. Evde ders çalışmaya zaman kalmıyor.” [Ö8,11,E]. “Aşırı katılırsam derslerim aksar.” [Ö11,11,E]. “Öğretmenlerin bazı öğrencileri daha ön plana çıkarmaları kıskanmalara yol açıyor.” [Ö11,11,E].*

Tartışma

Öğrenciler okullarında sırasıyla izcilik, futbol, bando, fotoğrafçılık, masa tenisi, oratoryo, basketbol, satranç, fotoğrafçılık gibi faaliyetlere katılmaktadır. İzcilik faaliyeti en çok tercih edilen sosyal faaliyet olarak belirlenmiştir. Bunun nedeni öğrencilere göre özveriyle faaliyet yürüten bir öğretmenin kişisel başarısından kaynaklanmaktadır. Futbol tercih edilen ikinci faaliyet olarak görülmektedir. Yapılan araştırmalarda da (Ekici, Bayraktar ve Uğur, 2009; Balcı ve İlhan, 2006) okullarda uygulanan ders dışı etkinliklerin başında futbolun geldiği belirlenmiştir.

Sosyal kulüplere üye olmada belirleyici faktör, yoğun ders programı nedeniyle derslerden uzaklaşıp deşarj olabilmek için bir araç olarak görülmesidir. Bunun yanında öğretmenlerinin gözüne girme, dersten kaçma, hobi, eğlenme, kendini geliştirme ve sosyalleşme amacı da sosyal kulüplere üye olmada önemli nedenler arasındadır. Öğretmenlerin sene başında öğrencileri kendilerinin seçmesi gibi olumsuz bir durum diğer öğrencilerin istek dışı sosyal kulüp tercihi yapmasına yol açmaktadır. Öğrenci tercihini içinde barındırmayan bu tip uygulamalar, öğrencileri okula yabancılaştırabilmektedir. Nitekim Çiloğlu'nun (2006) araştırması paralel yöndedir. Diğer yandan Karaküçük ve Yetim'in (2000) araştırmasına göre, sosyal kulüpler gibi ders dışı etkinliklerin yaşanmadığı okullarda öğrencilerin yarısı kafe gibi istenmeyen ortamlarda zamanlarını harcayabilmektedir. Bunun yanında öğrencilerin yarısından fazlası (%58) yoğun ders programından uzaklaşmak için ders saatlerine denk düşen bando, gezi, planlı okul dışı izcilik faaliyetleri ve tiyatro çalışmalarını tercih edip derslerden kaçmaya yönelmektedir. Nitekim Yiğit (2006) araştırmasında, Teknik Lise ders müfredatının haftalık 40-50 saat arası değişen bir yoğunlukta olmasını eleştirmektedir. Bu yoğunlukta derslerle iç içe olan öğrenciler kaçmak için bu tip uygulamalardan yararlanmaya çalışabilmektedir.

Araştırmamızda öğrencilerin dikkat çekme, kendilerini kanıtama gibi nedenlerle olsa sosyal faaliyetlere katıldıkları bulunmuştur. Yapılan araştırmalarda (Ekici, Bayrakdar ve Uğur, 2009; Karaküçük ve Yetim, 2000) öğrenciler birinci derecede '*okulda dikkat çekme*' amacı ile bu kulüplere katılmaktadırlar. Nitekim Yörükoğlu'na (1990) göre, arkadaşlarca aranmak, beğenilmek ve benimsenmek benlik saygısının önemli bir koşuludur. Gençler bu ilişkilere girerek zekâsıyla, sportif ve sanatsal yetenekleriyle kendilerini arkadaş grubu içerisinde kanıtlamaya çalışırlar.

Öğrenciler okuldaki kulüp faaliyetlerinin çeşitliliğinin artırılması beklentisindedir. Örneğin bu beklentilerden bir kısmı şöyledir: Tiyatro, sinema, festival, müzik, müzecilik, dans, kitap okuma, sergi, konferans gibi sosyal ve kültürel ağırlıklı kulüp etkinlikleri üzerinde durmakta ve bu yönde kulüplerin açılarak işlevsel hale getirilmesi beklentisi içindedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin büyük kısmı, kulüplerde yer alan öğrencileri derslerinde başarısız bulmaktadır. Bunun yanında öğrenciler sosyal kulüplere katılan öğrencilerin özellikle girişimci, sosyal ve sportmenlik gibi olumlu yönlerine vurgu yapmaktadır. Öğretmenlerinin ancak bu kulüpler sayesinde öğrencileri tanıdığını dile getirenler öğrenciler de olmuştur.

Öğrenciler okullarındaki kulüp faaliyetlerinde yaşanan en önemli problemin kulübe katılım konusunda yeterli rehberliğin sağlanmaması konusundadır. Okulda yer alan sosyal kulüplerin içeriği hakkında yeterli bilgi sahip olmadıkları ve yönlendirmede yaşanan sıkıntılar dikkat çekici bir bulgu olarak düşünülebilir.

Teknik lise ders programının yoğun olması ve planlanmadan yaşanan sorunlar öğrencileri kulüplere katılımında olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle kız öğrenciler sosyal kulüplerde kendilerinin düşünülmediğini belirtmektedirler.

Öğrenciler, sportif faaliyetlerin futbol, basketbol, masa tenisi ile sınırlı kalmasını eleştirmektedir. Özellikle kız öğrenciler yalnızca erkeklere yönelik futbol ve basketbol gibi faaliyetlerin planlanmasını, kendileri için herhangi bir farklı kulübün olmadığını üzüntüyle ifade etmişlerdir. Yapılan bir araştırmada (Yetiş, 2006) Anadolu lisesi öğrencilerinin basketbol, voleybol, badminton, masa tenisi, tenis; meslek lisesi öğrencilerinin ise atletizm, güreş, judo gibi alanlarda çalışılmaktadır. Beden eğitimi öğretmenlerinin farklı spor branşları üzerine çalışma yapması gereği ortadadır. Farklı spor faaliyetlerinin planlanması gereği, öğrenciler tarafından önemle dile getirilmektedir.

Okullarında sportif faaliyetlerin yetersizliği, bu konuda uzman eğitim ve eğitimcinin olmaması öğrenciler tarafından eleştirilmektedir. Öğrenciler, sosyal kulüplerin bazılarında hiçbir etkinlik yapılmadığını belirtmektedir. Okulda donanımsal sorunlar ve imkânların yeterince değerlendirilmediği düşünülmektedir. Kulüp bağlamında gezi faaliyetlerinde yaşanan maddi sorunlar ve planlama ile ilgili sorunlar oldukça sık dile getirilmiştir. Bunun yanında özellikle kültürel faaliyetlerin okullarında yeterli olmadığını, sinema, tiyatro, müzik, dans, enstrüman kulübü ve kültürel gezi gibi faaliyetlerin yapılması gerektiği belirtilmektedir. Bu bulgu Ekici, Bayrakdar ve Uğur (2009)'un yaptığı, öğrencilerin tamamına yakınının (%93) ders dışı kültürel faaliyetlerin artırılmasını istediği araştırma bulgularıyla örtüşmektedir. Bu konuda Karaküçük ve Yetim (2000) de şenlik, şölen ve festival gibi etkinliklerin yaygınlaştırılması gerektiğini düşünmektedir.

Öğrenciler, sosyal kulüpler konusunda okul yönetimi ve öğretmenleri; rehberlik yapma, planlamada aksaklık ve eğitim/kaynak temini konularında yeterli bulmamaktadır. Örneğin, öğretmenlerin faaliyetlerde belirli kişileri ön plana çıkarmaları da eleştirilmektedir. Öğretmenler, sene başında öğrencileri sosyal faaliyetlere yönlendirmede ilgi ve istek ve yetenekleri değerlendirmede başarısız bulunmuşlardır. Kulüp faaliyetlerinde de birkaç kulüp dışında öğretmenler başarılı görülmemektedir. Nitekim Karaküçük ve Yetim (1999) çalışmalarında okul yöneticilerinin, okullarındaki öğretmenlerin ders dışı etkinlikleri % 35 oranında önemsemediklerine inanmakta olduklarını bulgulamıştır. Ayrıca Kılbaş'ın (2000) araştırmasında da öğretmenler, programda eğitsel kol çalışmaları için zaman ayrılmamış olduğunu belirtmişlerdir.

Kılbaş'ın (2000) yapmış olduğu araştırma bulgularına göre '*fiziki olanaksızlıklar ve elverişsizlik*' (%42), '*öğretmenin alanda yetiştirilmemiş olması*' (%41) öne plana çıkmaktadır. Araştırmamızda da öğrenciler özellikle sene başında öğrenci seçiminde, faaliyetler hakkında bilgilendirmede yeterli rehberlik yapılmadığını dile getirmişlerdir. '*Ne yeteneğimiz varsa keşfetmeli ve yönlendirmeliler*' cümlesi beklentilerini anlatmaktadır. Kılbaş araştırmasında (2000), eğitsel kol çalışmalarının yeni haliyle sosyal kulüplerin etkili düzenlenmesine ilişkin '*öğretmen yetiştirmede eğitsel kol çalışmalarına önem verilmesi*' (% 81), '*eğitsel kol çalışmalarına eğitim amaçlarında önem verilmesi*' (% 72) ve '*eğitsel kol çalışmalarının yüksek ücretle değerlendirilmesi*' (% 69) görüşlerini bulgulamıştır. Bunlardan '*yüksek ücretle değerlendirilmesi*' ve '*eğitsel kollar için branş öğretmeni yetiştirilmesi*' görüşleri yönetici ve öğretmenler arasında kabul görmüştür. Öğretmeler bu görüşleri % 83 oranında savunmuşlardır. Araştırma bulgularımızda da faaliyetleri yönlendirecek profesyonel bir eğitimcinin gerekliliğini dile getirilmiştir. Faaliyetleri yönlendirecek uzman eğitimcinin Bakanlık tarafından istihdam edilmesi, sosyal faaliyetlerde başarıyı artıracaktır. Faaliyetlerde kullanılacak malzeme yetersizliği önemli

sorunlardan birisidir. Bunun için gerek okul yönetimi gerekse Bakanlık, farklı kurum ve kuruluşlarla işbirliğine giderek (belediyeler gibi) gerekli desteği okullara sağlamalıdır.

Araştırma bulgularına göre sosyal kulüplerde yaşanan en önemli problem, öğrencilerin kulüplere yönlendirilmesinde yaşanan rehberlik sıkıntısıdır. Başarılı görülen kulüplere yeterli sayıda öğrencinin tercih etmesi sonrasında, öğrencilerin istekleri dışında kalan etkinlik yapmayan kulüplere zorla yönlendirilmeleri öğrenciler tarafından eleştirilmektedir. Araştırma ile sosyal kulüplerin planlanmasında yaşanan problemlerin araç-gereç, donanım eksikliğine göre daha önemli bir problem olduğu izlenimi oluşmuştur. Bu bağlamda yapılan araştırmalara bakıldığında da sosyal kulüplere katılımdaki en büyük engelin sosyal/fiziksel ortam, yönlendirme ve bilgi eksikliği olduğu bulgulanmıştır (Demirel ve Harmandar, 2009; Ekici, Bayrakdar ve Uğur, 2009; Karaküçük, 2000; Yerlisu-Lapa ve Ardahan, 2009).

Öğrencilerin tümü sosyal kulüplerin toplumsal yaşam için faydalı olduğu ve kendilerini geliştirdiğine inanmakta fakat yoğun ders programı nedeniyle derslerden ayıracak zamanlarının azalması ve derslerdeki başarılarının düşme endişesi taşımaktadırlar. Öğrenciler özellikle sosyal kulüplerde kullanılan zamanın ölçüsü kaçarsa zararlı olabileceğine vurgu yapmaktadır. Örneğin okulda aktif çalışma sergileyen izcilik faaliyetinin başarılı bulunmasına rağmen okul sonrası geç saatlerde yapılan toplantıların, kampların ders başarılarını, dersane programlarını olumsuz etkilediği düşünülmektedir. Bu konuda Ekici, Bayrakdar ve Uğur'un (2009) araştırmalarında sosyal kulüplerin yarışmacı veya yarışmacı olmayan öğrencilerin akademik başarılarını (%68) olumlu etkilediği bulunmuş, Büküşoğlu ve Bayturan (2005)'in araştırmasında ise (%53) sosyal kulüp etkinliklerinin akademik başarıyı etkilemediği bulgulanmıştır.

Sosyal ve kültürel faaliyetlere katılan öğrencilerin, dinamik, girişken, sportmen, öz güvenli oldukları ifade edilmektedir. Ekici, Bayrakdar ve Uğur (2009)'un araştırması ile öğrencilerin bu etkinlikler sayesinde (%26) daha sağlıklı oldukları, (%23) daha enerjik ve dinamik oldukları bulunmuştur.

Öğrencilerden bazıları problem çözme becerilerinin, arkadaşlık ilişkilerinin sosyal faaliyetler sayesinde geliştiğini, ayrıca bu durumun derslere ve sosyal yaşama yansıdığını belirtmişlerdir. Budak (1999), aile ve arkadaşlardan algılanan sosyal destek arttıkça öğrencinin problem çözme becerisinin de arttığı bulunmuştur. Örneğin Tarhan (1998) da araştırmasında, öğrencilerde yalnızlık düzeyinin arttıkça akademik başarının düştüğü nü bulgulanmıştır. Bu bulgular araştırma bulgularımızı genel olarak desteklemektedir.

Araştırmanın gerçekleştirildiği okulun bünyesinde okul binasından bağımsız ayrı konferans ve spor salonu, futbol ve basketbol alanları bulunmaktadır. Öğrencilerin bu alanlardan verimli bir şekilde yararlanamadıkları görülmektedir. Okulda ders bitiminin 16:45 olduğu düşünüldüğünde yoğun ders saatleri nedeniyle etkinlikler için bu alanları öğrencilerin kullanmalarına zaman kalmamaktadır. Sosyal kulüpleri de dikkate alacak programların planlanması gereği ortadadır.

Ders dışı etkinliklerle ilgili yapılan araştırma bulguları bu tür etkinliklerin genellikle, öğrencinin akademik başarısına, liderlik yeteneklerinin ortaya çıkarılıp geliştirilmesine, benlik gelişimine, sosyal ve ahlak gelişimine, demokratik bir tutum kazanmasına, dışa dönük kişilik geliştirmesine, saldırganlık eğilimlerinin azalmasına ve cinsel gerginliklerin giderilmesine olumlu etkiler yaptığını doğrulamaktadır (Köse, 2004).

Okullarda ders dışı etkinliklerin yürütülmesi ve organizasyonu öncelikle genel eğitime katkısı bakımından, yönetimce benimsenmelidir. Okulda öğrencileri sosyal ve kültürel faaliyetlere yönlendirme, gerekli etkinlik içi eğitimi verecek olan kişiler doğal olarak rehber öğretmen ve etkinlikten sorumlu öğretmenlerdir. Sosyal kulüplerin önemini bilincine sahip olan öğretmenler ve yöneticilerin varlığı bu konuda elde edilecek yararın tam olabilmesi için önemlidir. Bunun için gerekli olan hizmet içi eğitimlerin düzenlenmesi gerekir.

Sosyal faaliyetleri de dikkate alacak programların planlanması gereği ortadadır. Ders dışı etkinliklerin planlı, programlı etkin ve denetimli uygulanması, öğrencilerin sadece ders kitaplarına giren bilgilerle yaşama atılmalarını önleyecek, girişim yeteneklerini arttıracak, görüşlerini özgürce ortaya koyabilecek, beceriler elde etmeleri, topluluk bilinçlerinin, sorumluluk duygularını ve liderlik yeteneklerinin gelişmesini sağlayacaktır.

Ülkemizde faaliyetlerin planlanmasında maddi sorunların yaşandığı da açık ortadadır. Eğitim kurumlarımızda, ders dışı etkinlikler hep ikinci planda kalmıştır. Oysaki öğrencilere, boş zamanlarında ilgi ve istekleri doğrultusunda okulun fiziki kullanım alanları ve imkânları yeterince sağlanabilirse, genel eğitimlerine katkısının yanı sıra onların çevresinin okula karşı ilgilerinin bağlılıklarının ve desteklerinin artması da sağlanabilir. Okullar toplum hayatının merkezi durumundadır. Bu imkânları kendi öğrencileri kadar, çevre insanlarına da kullandırmalıdır.

Boş zamanının pozitif kullanımının artmasının, kendisini gerçekleştiren ve ruhen sağlıklı gençlerin gelişmesine katkıda bulunduğu, yapılan bilimsel çalışmalarda da yaygın bir görüş olarak ifade edilmektedir. Sosyal ve kültürel faaliyetlerin yararları, derslerinden geri kalmalarına ilişkin korkularına rağmen, öğrenciler tarafından fark edilmektedir. Öğrenciler problem çözme becerilerinin, arkadaşlık ilişkilerinin sosyal faaliyetlerle geliştiğini, bunların derslere ve sosyal yaşama olumlu bir şekilde yansıdığı sonucunu görebilirler. Bu aktivitelerle hem öğrencilerin kendi ilgi ve isteklerine göre sosyal ortamlara girmeleri sağlanabilir, hem de dersler sonrasında da okul içerisinde kontrol altında tutularak kötü alışkanlıklara yönelme ihtimalleri azaltılabilir. Gençlerin boş zaman eğilimlerinin belirlenmesi, sağlıklı arkadaş ilişkilerini geliştirebilen, kurallara uyan, mücadele eden, karşısındakinin hakkına saygı gösteren, uyumlu, başarılı ve anlayışlı bir gençlik yetiştirilmesi açısından önemli ve dolayısıyla geleceğin faydalı toplumunu oluşturabilmek için de sosyal kulüplerin varlığı önemlidir.

Bu bağlamda şu öneriler getirilmiştir:

Sosyal kulüp öğretmenlerinin ilgili kulüp hakkında yeterli donanıma sahip olması gerekmektedir.

Öğrencilere sosyal kulüpler hakkında danışma/rehberlik hizmetlerinde bulunulmalıdır.

Kulüplere öğrenciler kendi rızaları doğrultusunda, gönüllülük ilkeleri göz önünde bulundurularak katılım sağlamalıdır.

Kulüp imkânları genişletilmeli özellikle maddi konularda kulüplere destek sağlanmalıdır. Çağın ve öğrencilerin ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda aktif alternatif kulüpler oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, Y.S. (2002). *Türkiye'deki Üniversitelerin Rekreasyon Programlarının Geliştirilmesi*, Yayınlanmamış doktora tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Akyüz, H. (1991). *Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Ankay, A. (1992). *Eğitim Psikolojisine Giriş*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Balcı, V. & İlhan, A. (2006). "Türkiye'deki Üniversite Öğrencilerinin Rekreatif Etkinliklere Katılım Düzeylerinin Belirlenmesi" *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 4-1, (11-18).
- Budak, B. (1999). *Lise Öğrencilerinin Algılanan Sosyal Destek Düzeyi İle Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişki*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, On dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Büküşoğlu, N. & Bayturan, A.F. (2005). "Serbest Zaman Etkinliklerinin Gençlerin Psiko-Sosyal Durumlarına İlişkin Algısı Üzerindeki Rolü" *Ege Tıp Dergisi*, 44-3, (173-177).
- Çiloğlu, E. (2006). *Okul Çevresinin Öğrencilere Eğitsel Katkısı*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demirel M. & Harmandar, D. (2009). "Üniversite Öğrencilerinin Rekreasyonel Etkinliklere Katılımlarında Engel Oluşturabilecek Faktörlerin Belirlenmesi" *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6-10, (838-846).
- Dönmezer, S. (1974). *Sosyoloji*. İstanbul: Hüsniyat Matbaası.
- Ekici, S.; Bayrakdar, A. & Uğur, A.O. (2009). "Ortaöğretim Kurumlarındaki Yöneticilerin ve Öğrencilerin Ders Dışı Etkinliklere Bakış Açılarının İncelenmesi" *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6-1, (430-444).
- Karaküçük, S. & Yetim A. (1999). "Okul Yöneticilerinin Ders Dışı Etkinliklere Yaklaşımları" *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi* 4-3, (51-62).
- Karaküçük, S. & Yetim, A.A. (2000). "Okul Müdürlerinin Ders Dışı Etkinliklerin Uygulamalarına Yönelik Sorunları" 1. Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Kongresi, (137-145), Ankara.
- Karaküçük, S. (2008). *Rekreasyon Boş Zamanları Değerlendirme*. Ankara: Gazi kitabevi.
- Kartal, S. (2007). *Eğitimde Örgütsel Sosyalleşme*. Ankara: Maya Akademi.
- Kulaksızoğlu, A. (1998). *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kılbaş, Ş. (2000). "Adana İli Liselerinde Eğitsel Kol Çalışmalarının Durumuna İlişkin Yönetici ve Öğretmen Görüşmeleri" *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6-6, 1-20.
- Köse, E. (2004). "İlköğretim Öğrencilerinin Ders Dışı Etkinlikleri Tercih Etme Nedenleri", 13. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı. 6-9 Temmuz, Malatya.
- Morgan, C. T. (1995). *Psikolojiye Giriş*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları.
- Özdağ, S. (1996). *Yerel Yönetimlerde (Belediyelerde) Rekreatif Etkinliklerin Yeri ve Önemi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Özkaptan, E. (2007). *Okullardaki Sosyal Kulüp Etkinliklerinin Rekreasyonel Açından Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Öztürk, F. (1998). *Toplumsal Boyutlarıyla Spor*. Ankara: Bağırhan Yayınevi.
- Öztürk, H. (1990). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Hatiboğlu Yayınları.
- Resmi Gazete (2008). *Milli Eğitim Bakanlığı İlk ve Orta Öğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği*, 26804.
- Şemin, R. U. (1992). *Gençlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Tarhan, N. (1998). “Ergenlerin Sosyometrik Stratejileri, Cinsiyetleri, Akademik Başarıları, Sınıf Düzeyleri ve Devam Ettikleri Sosyo Ekonomik Statüsü İle Duyguları Arasındaki İlişki”, 7. Eğitim Bilimleri Ulusal Eğitim Kongresi, 9-11 Eylül, Konya.
- TDK (2010). *Rekreasyon nedir?*, Türk Dil Kurumu Sözlük.
- Tezcan, M. (1993). *Boş Zamanlar Sosyolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Tezcan, M. (1993). *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Yaman, E. (2010). “Psikoşiddete (Mobbinge) Maruz Kalan Öğretim Elemanlarının Örgüt Kültürü ve İklimi Algıları” Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 10-1, (547-578).
- Yerlisu Lapa, T. & Ardahan, F. (2009). “Akdeniz Üniversitesi Öğrencilerinin Serbest Zaman Etkinliklerine Katılım Nedenleri ve Değerlendirme Biçimleri”, *Spor Bilimleri Dergisi*, 20-4, (132-144).
- Yiğit, T. (2006). Meslek liseleri haftalık ders çizelgelerinin genetik algoritmalar yardımıyla oluşturulması. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19, (25-39).
- Yörükoğlu, A. (1990). *Gençlik Çağı*. İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım.